

Celalettin YANIK*

Postmodern Siyaset Anlayışı ve Çokkültürlülük**

Özet

Çokkültürlülük teorik açıdan farklı düşünsel arka planlara sahiptir. Bu düşünsel arka planlardan biri postmodernizmdir. Postmodernizmin çoğulculuk, farklılık vb. söylemleri çokkültürlülük düşüncesinin şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Bu anlamda, bu makalede, çokkültürlülük ile postmodernizm arasındaki benzerlikler ve farklılıklar üzerinde durulduğu gibi, farklılık söyleminin nasıl ve ne şekilde değerlendirildiği ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler

Çokkültürlülük, Postmodernizm, Farklılık, Modernizm, Aidiyetlikler.

Postmodern Political Understanding and Multiculturalism

Abstract

Multiculturalism has theoretically different intellectual backgrounds. This is one of the philosophical backgrounds of postmodernism. Postmodernism's pluralism, difference, and so on discourse has contributed to the shaping the idea of multiculturalism. In this sense, in this article will be discussed, sameness and differences between multiculturalism and postmodernism, the discourse of difference and how the assessment such as what was mentioned.

Key Words

Multiculturalism, Postmodernism, Difference, Modernism, Belongings.

Giriş: Kavram Olarak Çokkültürlülük

Çokkültürlülük'ün kelime olarak sözlüklerde yer almasına kaynaklık eden siyasi ve toplumsal bir takım gelişmeler bulunmaktadır. Bu türden gelişmelere değinmeden önce kavramı daha iyi açıklayabilmek için tarihsel geçmişi hakkında bilgi vermek gerekmektedir. Çünkü "yeni bir sorunsalın ne ifade ettiğini ve özgünlüğünü anlamının

* Öğr. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

** Bu makale "Dünyadaki Çokkültürlülük Tartışmaları Bağlamında Türkiye'de Çokkültürlülük: Eleştirel Bir Değerlendirme" adlı doktora tezinde yer alan *Postmodernizm ve Çokkültürlülük* adlı bölümün gözden geçirilmesi ve genişletilmesi ile oluşturulmuştur.

bir yolu, onu tarihsel bir çerçeveye yerleştirmek ve gelişimini koşullayan ‘bağlam değişkenleri’ni yeniden bulmaktır” (Doytcheva 2009: 15).

Çokkültürlü ve çokkültürlülük sıfat olarak ilk kez 1941 yılında İngilizce’de eski milliyetçiliklerin bir anlam ifade etmediği, önyargısız ve bağısız bireylerden oluşan kozmopolit bir toplumu nitelemek için kullanıldı. Kavram, isim olarak, 1970’li yılların başlarında Avustralya ve Kanada’da bu toplumların bir özelliği olan kültürel çeşitliliği teşvik eden devlet politikaları için kullanıldı (Doytcheva 2009: 15). Çokkültürlülük siyasi bir proje olarak ilk defa 1970’li yıllarda Kanada’da ulusal azınlıkların ve göçmenlerin kültürel, etnik, toplumsal ve siyasi taleplerine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Başka bir ifadeyle çokkültürlülük, “1970’li yılların başında göç alan iki ülke, Avustralya ve Kanada hükümetlerinin yerli halkların ve göçmenlerin kültürel farklılıklarını teşvik etmeye yönelik çokkültürlülük politikaları olarak adlandırdıkları politikaları benimsemesiyle doğmuştur. Daha sonraki on yılda İngilizce konuşulan demokratik ülkelere (Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya, Yeni Zelanda), daha sonra da Avrupa ve Latin Amerika’ya yayılmıştır” (Doytcheva 2009: 12). Bu bağlamda, kavramın toplumsal ve siyasi alanda yer almasındaki temel etmen, uluslararası göç ve bu göçün yarattığı kültürel, dilsel, dinsel ve etnik taleplerdir. Ancak bugünün dünyasının yaşamakta olduğu küreselleşme süreci, ulus-devletin “evrensel yurttaşlık” anlayışının yarattığı problemler, etnik soykırımlar, milliyetçi hareketlerin yükselişi, kimliksel talepler, postmodernizmin “kültürel farklılık” vurgusu, radikal demokrasi anlayışı vb. olgular çokkültürlülük kavramının teorik planda ele alınabilmesine kaynaklık edebilmiştir. Kavram olarak çokkültürlülük farklı bakış açılarından ele alınabileceği gibi, teorik anlamda arka planını oluşturabilecek farklı etmenlere sahiptir. Bu etmenlerden en önemlisi ve aynı zamanda bu makalenin de temel referans noktasını teşkil eden postmodernizm, Batıda entelektüel ve siyasi alanlarda büyük bir dönüşümün/değişimin yaşanmasında önemli bir vetiredir. Bu bağlamda postmodernizm ve çokkültürlülük arasındaki ilişki düzeyinin açıklanması, çokkültürlülük kavramının anlaşılmasında kolaylıklar sağlayabileceği gibi, bugünün dünyasında yaşanmakta olan farklılıklara yönelik toplumsal ve siyasi ilişki düzeylerinin de teorik arka planları şekillendirilebilmiş olacaktır.

Postmodernizm

Postmodernizm,¹ Aydınlanmanın temel tez ve kabullerine karşı eleştirel bir tavır alır. Postmodernizm Aydınlanmaya teorik ve pratik açılardan karşı mıdır? sorusu anlamlıdır. Böyle bir soruyu soran Hollinger, bu türden bir soruya hem evet hem de hayır cevabının verilebileceği vurgusunda bulunarak şu açıklamayı yapar: “Aydınlanmanın sonucu olan doktrinlerden (günümüzde dogmalardan)-pozitivizm, değer bakımından yansızlık, bilimcilik (bilim ve teknolojiye körü körüne inanç besleme), maliyet fayda analizi, ütöpik tarih felsefesi, bütünlük ve birleştirme düşünceleri, bilimsel ve teknolojik bir gemeinschaft arayışı-söz edilmekteyse eğer, bu

¹ Postmodernizm ilkelerini sunan ve üzerinde görüş bildiren temsilcilerin aynı görüşte oldukları temel esasların olmadığını burada belirtmek gerekmektedir. Çünkü “her şey bir yana, açık olan şu ki, postmodernist inancın, otuz dokuz ilkesi ya da postmodernist manifesto diye bir şey yok ki, ona bakıp içerdiği tasarımları tam anlamıyla belirleyebildiğimizden emin olalım” (Gellner 1994: 41).

takdirde postmodernizm Aydınlanmaya karşıdır. Fakat dürüstlük ve doğruluk ethosundan, eleştiri ve analizden, ölü dogmaların kökenlerinin gözler önüne serilmesinden, mevcut kabul ve pratiklerin, tehlikeli dogmalardan özgürleşim adına, sürekli sorgulanıp aşılmasından söz ediyorsa, o zaman postmodernizm Aydınlanmaya karşı değildir” (Hollinger 2005: 249). Fakat postmodernizm, doğa bilimlerinin evrensel geçerlilik iddialarıyla bu bilimlerin somutlaştırdığı araçsal, nesnelleştirici ve indirgeyici-akılcılığına karşı çıkarak Aydınlanma akılcılığının uygulaştırıcı misyonunu kuşkuyla karşılar. Bu kuşkunun altında yatan temel faktörler Avrupa’da 20. yüzyılda gözlemlenen bir takım siyasal, düşünsel olgu ve olaylarda aranmalıdır. Bu bağlamda, Avrupa’nın 20. yüzyıldaki siyasi tarihi, yani savaşlar, soykırımlar, kurtuluş savaşları, sömürgecilik namına yapılan vahşetler, toplama kampları gibi Batı’nın ilerlemeciliğine, iyimserliğine ve kendisinin barbarlığın anti-tezi olduğu inancına gölge düşürüp modernizmin sorgulaması vb. durumlar postmodernizmin doğuşuna imkân tanımıştır. David West, Aydınlanmanın insanoğluna sağlayacağı yararın aslında savaşlar, felaketler ve soykırımlarla dolu bir tarihe kaynaklık ettiğini vurgular. Aydınlanmanın tarihi “daha önce bir eşi görülmemiş iki yıkıcı dünya savaşını, faşizmin Almanya, İtalya ve İspanya’daki yükselişini ve ‘karşılıklı yıkımın kesin olduğu’ dengeli bir nükleer savaş dehşeti tarafından beslenmiş olan uzun süreli bir ‘Soğuk Savaş’ı ihtiva eder. Bu arada modern ve ‘aydınlanmış’ Avrupa milletlerinin ‘barbar’ komşularını uygulaştırmaya yönelik kolonyal misyonları inanırlılığını yitirdi. Eski sömürgeler ulusal kurtuluş hareketlerine terk edildi ve eski sömürgeci rejimlerin gaddarlıklarının hemen her yönde farkına varıldı. Yine de, altı milyondan fazla Yahudi, komünist, homoseksüel, çingene ve sakata (ve daha birçoklarına) uygulanan Nazi katliamı, uygarlığın imtiyazlı bölgesi olarak Batı’nın tarihine ilişkin kendini beğenmiş bir yoruma hepsinden daha sarsıcı bir biçimde, öldürücü bir darbe indirdi” (West 1998: 261-262). Öte yandan postmodern toplumun tercihlerinde Batı söz sahibi olup, yönlendirici güç medya ve iletişim ağlarıdır.² Tüm bu bilgiler ışığında postmodernizmi şu şekilde kısaca özetleyebiliriz: “genel geçerlik iddiası taşıyan önermelerin reddedilmesi, dil oyunlarında, bilgi kaynaklarında, bilim adamı topluluklarında çoğulculuğun ve parçalanmanın kabul edilmesi, farklılığın ve çeşitliliğin vurgulanıp benimsenmesi, gerçeklik, hakikat, doğruluk anlayışlarının tartışılmasına yol açan dilsel dönüşümün yaşama geçirilmesi, mutlak değerler anlayışı yerine yoruma açık seçeneklerle karşı karşıya gelmekten çekinmemek; korkmamak; güvensizlik duymamak, gerçeği olabildiğince (sonsuz) yorumlamak, belirli bir zaman ve mekanın sözcüklerini kullanmak yerine kendi bütünlüğü, özerkliği içinde anlamaya çalışmak, insanı ruh-beden olarak ikiye bölen

² Ancak postmodernizm ile ilgili şu eleştiriye de akılda tutmakta yarar vardır: “Postmodernite, yeni bir çağ değildir. Postmodernite her bakımdan modernite üzerindeki bir ‘asalak’ konumdadır; modernitenin başarıları ve açmazlarıyla yaşar ve beslenir. Durumun yeni olan yanı, post-histoire’da gelişen yeni tarihsel bilinçtir; yeni olan, hep şimdide kalacağımız ve aynı zamanda ondan sonrayı yaşayacağımız sekindeki yaygın duygudur. Aynı jestle hem şimdiye her zamankinden daha köklü biçimde sahiplenmiş hem de şimdiyle aramıza eleştirel bir mesafe koymuş oluruz. Politik perspektiflerimizle aramızda yalnızca bu ölçüde eleştirel bir mesafe koymamızdan tatmin olmayan herkes, şimdinin mutlak derecede yadsınmasının... her olasılıkta ya özgürlüğün tamamen kaybedilmesiyle ya da tam bir yıkımla noktalanacağını aklında tutmalıdır. Üstelik her iki sonuç da postmodernin ötesine taşacak, daha doğrusu ondan farklı bir şey olacaktır. Bu sonuçlar bütünüyle anti-modernist nitelikli olacaktır” (Hefer & Feher 1993: 21).

anlayışlarla hesaplaşmak, tek ve mutlak doğrunun egemenliğine karşı çıkmak” (Kale 2002: 35-36).³

Postmodernizm ile ilgili verilen bu bilgilerin, onun tarihsel ve toplumsal bir süreç içerisinde nasıl oluştuğuna ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Postmodernizmi nasıl ve hangi yönlerden ele aldığımız önemlidir. Bizim buradaki açıklamalarımız postmodernizmin, bir süreç olarak, siyaset ile bağlantı noktaları üzerine olacaktır. Siyaset bağlamında postmodernistlerin hangi tercihleri, doğruları ve eleştirileri olduğunun irdelenmesi, konunun çokkültürlülük ile arasında gerçekleşen asimetrik ilişkilerin de varlığını açıklama ya da anlama kolaylığını sağlayabilecektir.

Postmodernizm ve Siyaset

Doğru eylemi belirlemenin ölçüsü olmaksızın toplumsal problem nasıl çözülebilir ve bu problemlere nasıl çözümler üretilebilir (Murphy 2000: 165)? Postmodernizmin modernizmin büyük anlatılarına ya da toplumsal praksisin eleştirilerine dayalı düşünme tarzı, bu soruyu kendi içerisinde anlamlı kılmaktadır. Düşüncenin varolabilmesi ancak düşünce ile ilgili bir temelin/zeminin var olmasını önceler, ki bu zemin de hem düşüncenin hem de söylemin oluşumu için bir ön koşuldur. Aynı zamanda, düşüncenin vücut bulabildiği bu zemin, modern siyasi ve toplumsal kurumların yarattığı bir başka zemine de kaynaklık etmektedir. Siyasi ve toplumsal tasavvurun gerçekleşeceği böylesi bir düşünce zemini olmadığında problem nasıl çözülebilir ve yine bu alana ilişkin çözümler nasıl önerilebilir? Başka bir ifadeyle, eğer bireyler/insanlar “tutumlarının uygun olup olmadığını yargılamaya muktedir değilseler, kolektif çözümlerin etkileri azalır” mı (Murphy 2000: 165)? Buradaki temel unsur, postmodernistlerin tarihi ve bir anlamda “hakikati” ve de toplumsal bütünlükleri yapı-bozumuna tabi tutmalarından ve saf olumsuz politika savunucuları sayılmalarından kaynaklanmaktadır (Murphy 2000: 165). Aynı zamanda görececiliğe yaptıkları aşırı vurgudan dolayı postmodernistler, “teorilerinin, tutarlı politik platforma tercüme edilmeye yeteneksiz olduğuna inanılmaktadır. Böyle bir durumda ise postmodern politik gündem, gerçekten çok mu anlaşılması” zordur (Murphy 2000: 166)?

Bu sorunun kökeninde saf olumsuz politika savunucuları olarak postmodernistler gerçekte, siyasal olan ile içli dışlı olduklarını varsaymadıklarının bir göstergesi konumundadır. Çünkü Murphy’e göre postmodernistler, eleştiride bulduklarından inceden inceye, ancak adamakıllı politiktirler. O halde postmodernistler belirli bir zemin üzerinde kurulu modern siyasi paradigmayı eleştiriye tabi tuttıkları bir gerçekliktir; fakat bir diğer gerçeklik ise bu alanla ilgili yargıda bulunmamalarıdır. Ancak sorun bundan sonraki aşamada; bu eleştirilerin sonucunda bireyleri/insanları/toplulukları özgürlüğe götürecek bir formüllerinin olmayışındadır. Bu türden bir özgürlüğe götürücü formüllerin bulunmayışı postmodernist eleştiriye kapı aralayabilmektedir. Postmodernistler “özgürleşme önerisinde bulunuyorlar, fakat alışılmış şekilde değil” ve bununla bağlantılı olarak da “talimatsız bir siyaset felsefesi üretmektedirler” (Murphy 2000: 166-167). Ancak postmodernistlerde özgürleşme, “kişilerin kaderi belirleme ve

³ Ancak bu tanımlama girişiminde unutulmaması gereken bir nokta bulunmaktadır: “Postmodern(izm), dünyanın bir bölümüne ait bir kültürdür ve dünyanın bu bölümünün tipik bir özelliği olan, üst derecede tüketim ve zenginliğe bağlıdır. Bu, herkesin hayat tarzına uydurulamaz” (Bauman 2002: 60).

reddetme eylemi sergilemelerinin bir ürünüdür”(Murphy 2000: 177). Bu talimatsız siyaset felsefesinin içeriğinde postmodernistlerin bir eylem programı ya da idare çabasının ana hatlarının çizilememesi yer almaktadır. Postmodernistlerin bu talimatsız siyaset felsefesine ilişkin eleştiride bulunanların kritikleri, postmodernizmin “düzensizliklerin muhtemelen üretici herhangi bir şeye nasıl götürülebileceğini sormalarından” kaynaklanmaktadır (Murphy 2000: 167). Aynı zamanda siyasi alana bir inşa/yaratı gözüyle bakan postmodernistler, “her türlü siyasi tavrı sonuç niteliğinde genellemelerden değil, belirsizliklerden, öznel yorumlardan ve çelişkilerden kaynaklandığı vurgusunda bulunurlar. Siyasi kavrayışlar da eşit ölçüde kesinlikten yoksun ve duruma bağlı niteliktedir. Siyasi kavrayışlar neden kesinlikten yoksundur? sorusuna; olgulara, hakikate ya da bilime dayanarak bir siyasi stratejinin bir başkasından ‘daha iyi’ olduğuna karar vermeyi sağlayacak bir temel olmadığından; bu yüzden ortaya çıkacak şeyin kesin olmadığı, bilakis deneme niteliğinde olduğunu ve siyasi dünyanın kendilerinin de gözlemcinin gözünde oluşan ‘inşa’lardan ibaret olan bireyler, liderler ve takipçileri ile dolu olmasından kaynaklandığı” üzerinde dururlar (Rosenau 1998: 224-225).

Düzensizlik, postmodernistlerin yönetimlerin nasıl devrilebileceğine yönelik çıkarımlarda bulunmamlarından kaynaklanmaktadır. Çünkü postmodernistlerin “adaletle ya da hakkaniyete; ahlaki, özverili siyasi inançlar aşılama yolundaki herhangi bir arzuya ya da örnek niteliğinde siyasi eylem biçimlerini teşvik etme çabalarına yer yoktur” (Rosenau 1998: 225). Şüphesiz postmodernistler için “kurtuluş devrimden önce” gerçekleşecektir (Murphy 2000: 167). Böyle bir durumun teorik temeli ise, “sembolik baskı” kanalıyla açıklanabilir. Sembolik baskıda, “baskı altında tutulanları, bu tür bir muameleye müstahak olduklarını ikna etmek çok daha etkilidir; farklı muamelelerin kurbanlarına durumlarını mantıksal açıdan gözden geçirerek kaderlerine razı olmaları söylenir” (Murphy 2000: 167). Bu durumda baskı altında olan kim ya da kimlerdir? Bu soruyu iki şekilde ele almak gerekir: mevcut baskıyı deneyimleyenlerin varlığı ve bu baskıyı yaşadıklarını söyleme hakkını kendinde hissedenlerin durumu. Bu anlamda sembolik baskının sonucunda mağlup edilenler/fiili baskıya uğrayanlar, “sembolik şiddete maruz bırakılanlardır; akıl yürütme tarzları ve kişisel özellikleri kusurlu olarak reddedilmektedir. Baskıya uğrayan insanlara mahrumiyetlerini açıklayacak sözde çürütülemez deliller sunulmaktadır” (Murphy 2000: 167-168). Böyle bir durumun portresini Edward Said Foucault’nun tezlerine uygun bir şekilde çözümler. Said’e göre Doğu, Batı’nın üzerinde egemenlik kurma, onu yeniden yapılandırma ve üzerinde otorite kurma tarzıdır (1998: 10). Böyle bir söylem ile Doğulular, “Batılıların değer vermedikleri özelliklere göre negatif bir kimliği benimsediler. Sözde olgular ve nedenler, bu toplumu alçaltmak için kullanıldı. Bu yüzden Doğu, gözle görülür tarzda ideolojik olmayan bilim adamlarınca yaratılan bir idealdir” (Murphy 2000: 168). Temsilin maddi etkinliğinin retorik gücü hakkındaki yorumlanabilecek Said’in kurgulanmış Doğu argümanı, aynı zamanda, toplumsal kurumları tamamen temsilin dışında yer aldığı düşünülen hakikatlerde veya töz düşüncelerine gönderme yaparak temellendiren ve bu sayede bu kurumlara meşruiyet kazandıran klasik patriarkal ve kapitalist ideolojilere karşı bir argüman olduğu da ifade edilebilir (Ryan 1999: 451). Fakat postmodernistler bir yargıda bulunmaya, özellikle politik durumla ilgili alanlarda, bir yargıda bulunmaktan kaçınmaktadır. Yalnızca eleştiri boyutuyla kendilerini sınırlandırmaktadırlar. Bir yargıda bulunduğu takdirde postmodernler, postmodernizmin kendisine de bir etiket yapıştirilmesi fırsatını doğurabilecektir. Böyle bir durumun aksine postmodernler, “modern, göreneksel yönelimlerden bahsederken bile yargıda

bulunmaktan kaçınırlar. Bu yönelimlere 'kötü', 'baskıcı', 'sağcı' ya da 'solcu' gibi etiketler yapıştırılmazlar. Modern siyasi sistemleri önyargılı, çarpık ya da emperyalist olarak gören her türlü analiz yargı bildiriyor olacaktır" (Rosenau 1998: 225).

Toplumsal kadastroda önem kazanan bir kavrama, sembolik baskı kanalıyla kapı aralamaktadır postmodernistler; bu da güç/iktidar ve bu gücün sahipleridir. Bu bağlamda, "eğer güç sahipleri bilimsel bilgiyi, en azından bilime eşlik eden formasyonu tekellerine alabilirlerse, düşünceleri politikayı hızla egemenliği altına almaya başlayabilir. İlaveten, eğer okullar, bu paradigmaya göre öğreten eğitimcileri kabul eder ve ödüllendirirse, güçlülerce savunulan düşüncelere hiçbir zaman meydan okunmayabilir" (Murphy 2000: 168). Başka bir ifadeyle, postmodern söylemle "kotarılan eğitim öncelikle bilgiyi Lyotard'ın da belirttiği gibi artık sadece gösterimsel önermeler kümesi olmaktan çıkarılıp; nasıl yapılacağını bilmenin, nasıl yaşanacağını ve nasıl dinleyeceğini yani öğrenileceğini bilmenin bir aracı haline getirilecektir. Yani kısaca bilgiler gerçekliği yorumlamanın, kişinin kendi doğrularına ulaşmasının olsa olsa araçları olacaktır. Böyle bir eğitimde bireysel özgürlük, farklılık ve yaratıcılığa olanak veren grup etkileşimi ve araçlarla amaçlara yönelik sürekli bir diyalog temel taşları olacaktır" (Kale 2002: 47-48). Bu türden bir eğitim anlayışının siyasal düzenle bağlantısında tek bir söylemin egemenliğinin olmamasına, kendimizi ancak 'ötekini' anlamak aracılığıyla anlayabilmemize ve bu nedenle de ötekini dışlamamızın sadece çoğul bir anlamayı önleyemeyeceğini, bir bastırmayı da beraberinde getireceğini akılda tutmayı örnekler. "Bunu önlemenin yolu, eğitimi baştan sona bir diyalog; söyleşi haline getirmektir ki, bireylere de bu yolla yaşam boyu gerçeklikle, gerçeklerle; yaşamla en iyi söyleşileri yapma (gerçekliğe katılma) olanağı sağlanmış olur" (Kale 2002: 48). Meydan okuma, çokkültürlülük dolayımında gerçekleşecektir; bu da Amerika Birleşik Devletleri'ndeki eğitimde mevcut kanonik bilginin eleştirisi kanalıyla gerçekleştirilecektir.

Baskı ile baskıya maruz kalan ikili ayrımı postmodernler açısından önemlidir. Fakat baskı, baskıya uğratılanlar üzerinde nasıl meşrulaştırılabilecektir? "Bir ırkın haklarından yoksun bırakılması, kesinlikle çok daha yüksek bir otoriteye teyit edilir. Ayrıca bu, hileyle gerçekleştirilmiş olmalıdır... zulmedenlerin kurbanları hakkındaki 'hakikati' takdimleri sonucu, toplumsal kontrol nispeten açıktır. Egemenliğin kurbanları bu muameleyi kendi doğal eğilimlerine uygun görürler. Bu insanlar, bir kez aşağılıklarını içselleştirmeye başladılar mı, daha ileri düzeyde ayrımla sonuçlanacak tarzda eylemde bulunmaya da başlar" (Murphy 2000: 168-169). Baskı sağlayan kurucu politik söylemin gerçekleştirilebilmesi ise, postmodernistlere göre, insanlar arasında ve yine bununla bağlantılı olarak, bütün politik faaliyet gündelik alan içerisinde gerçekleşir (Murphy 2000: 177-178).

Baskının kaynaklandığı politik söylem ile kurulmaya çalışılan siyasal düzenin, politik alanın yıkımı ve bu alana dair müdahale, yönetim periferisiyle sınırlanmamalıdır. İnsanlara düşüncelerini ifade etme imkânı vermek yeterli değildir; daha da önemlisi, olayların gidişini belirlemeye muktedir de olmalıdır (Murphy 2000: 178). Bu noktada bireylerin politik alana nasıl müdahale edebileceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Postmodernistler bu soruna karşılık olarak demokratikleşme kavramını önerir. Demokratikleşmenin düzeyi ise, bütün bir politik sürecin demokratikleşmesidir. Demokratikleşecek olan bütün politik süreç hem hiyerarşileri yıkabilecek hem de "baskıcı olmayan söylem kuralları"nın geliştirilebilmesine olanak tanıyacaktır. Bütün politik sürecin demokratikleştirilmesinin bir diğer avantajı ise, "yönetimin, içine

girilebilir, sorumlu, çok yönlü ve esnek” olmasına fırsat tanıyabilmesidir. Ancak postmodernistler politikayı, “toplumsal anlam sorununa cevaptan çok, teknik bir şey olarak görürler. Politik faaliyet toplumsal sürekliliği sağlama yönteminden çok, kişisel ve toplumsal varoluşun anlamıyla ilgili sorunlara yönelinmelidir” (Murphy 2000: 182). Şu halde politika ya da politik faaliyet bir imkânsıza ilgiden doğmakta ve aynı zamanda belirli sınırları ve anlamları olamamaktadır. Postmodernistlere göre tohum-burada topluma-filizlenme imkânı verilir; kendiliğinden gelişme ise teşvik edilir (Murphy 2000: 180). Bu bağlamda politik ideal de yoktur ve bundan dolayı da yönetimin temeli, toplumsal idealleri doğuran yaratıcılıktır/insandır ve aynı zamanda her yönetim zorunlu olarak çok teoriktir veya yaratılan bir şeydir (Murphy 2000: 183).

Yönetim veya politik söylem, bu anlamı içerisinde, bir şey ise sonuçta bir konsensüs ile sonuçlanması gerekmektedir. Bu konsensüsün gerçekleşebilmesi egotizm ile değil, farklılıkların korunması ile ilişkilidir. Bunun yanı sıra, postmodernizm, anlamların ve siyasi inançların çoğulluğuna hoşgörülmesi çağrısında bulunur (Rosenau 1998: 224). Bu anlamda postmodern toplum, “farklılığın hoşgörülmesine dayanır. Bu nedenle, özneler-arasılığı gerektirir”; yani “diyalojiktir” (Murphy 2000: 183). Başka bir ifadeyle postmodern toplum, “farklılıklardan başka bir şeyden ibaret değildir. O nedenle, bu farklılıklar bir arada vardır. Ayrıca, bu farklılık noktaları birbirlerine bağlı buldukları için, bir içkin düzensizlik durumunun var olacağı söylenemez” (Murphy 2000: 183). Farklılık, yan yana olmayı değil, bir arada, bireylerin/insanların birbirlerine bağlı olarak var olmasını gerektirir. Bu anlamda postmodernlere göre farklılık “ötekiliği kabul etmez ve ötekiyle bütünleşme postmodern dünyadaki cemaatin mihenk taşıdır” (Murphy 2000: 184).

Bütün bu anlamları içerisinde postmodernler politikayı, politik eylemler dışında hiçbir şeyin açıklanmayacağını öne sürerek yönetimin, yalnızca söylem pratiklerinden ibaret olacak tarzda tespit edilebileceği kanaatine varmakta, bu nedenle insanların politik olmaktan başka hiçbir alternatifleri yokken devletin zarar görmesi mümkün olacağı vurgusunda bulunurlar (Murphy 2000: 184). Fakat postmodern siyaset genelde, “insanlarda iştihak uyandırmayı, bilinç yükseltmeyi, kimlik siyasetini araştırmayı ve marjinal konumdakilerin önüne yeni fırsatlar açmayı” amaçladığı için devletle daha az ilgilenmektedir; çünkü iktidarı ele geçirmek gibi bir arzuları olmadığından “mahallelerle, yerel, yöresel yapılar ve cemaatle daha çok ilgilenirler. Küçük güzeldir ve özerklik ön şarttır” (Rosenau 1998: 237).

İnsanların politik olması devleti zarara uğratabileceği gibi başkalarıyla-bir arada oldukları başkalarıyla-özgürce yüz yüze gelme, görüş noktalarını mübadele etme, hâkim politik gerçekliğe alternatifler öne sürme imkânı veren yeni bir toplumsal düşünüş sağlar (Murphy 2000: 189). Hâkim politik görüşlere alternatifler sağlama gerçeği, postmodernistlerin muhaliflerin/muhalif görüşlerin formasyonuna izin vermekle kalmaz, aynı zamanda onları teşvik de eder (Murphy 2000: 188). Bu türden bir teşvikin temelinde ise postmodernistlerin “geçmişin hem dogmatizmine hem de katı ideolojik standartlarına aykırı düşen bir hoşgörü ve siyasi çoğulculuk vurgusu” yer almaktadır (Rosenau 1998: 235). Postmodernist düşünürlerin yöntemi ortadan kaldırmaya yönelik bu ifadelerinin altında yatan temel unsur, bu düşünce tarzının arzu ettiği sonuç olan “hakiki plüralizm”dir. Bu sonuç ise radikaldir; “çünkü geleneksel realizme göre toplum- içi planlanmamış veya kendiliğinden bölünme, verimsizdir” (Murphy 2000: 189). Aynı zamanda kesinlik de imkânsız olduğu için “hakikat diye bir şey olmadığı için, bütün yorumlar şu ya da bu ölçüde ilginç olduğu için bütün görüşlerin ciddiye alınması

gerektiğini önerir; bu da radikal bir eşitlikçiliğe yol açar ve siyasi katılımın genişlemesi için sürekli olarak yenilenen bir itki oluşturur” (Rosenau 1998: 225-226). Bu türden bir katılım süreci içerisinde Üçüncü Dünya’nın konumu nedir? Postmodernizm her ne kadar Batılı siyasetin ve epistemolojinin temellerinin bir yapı-bozumu/yapı-çözümüne uğratılması düşüncesiyle iç içe görülmüş olsa da Üçüncü Dünya’daki politik ve toplumsal hareketlerin postmodernizmin içerdiği gerek bir takım özellikler itibarıyla gerekse de “modernliğin Üçüncü Dünya’yı hayal kırıklığına” uğratmış olması nedeniyle, postmodernizmin “bütün o çeşitliliği ve müsamahakârlığı içinde geçmişe açıklayıcı bir gözle bakıp bugünü eklektik bir biçimde yeniden inşa etmeye izin verir, hatta bunu teşvik ettiği” vurgulanır (Rosenau 1998: 245). Üçüncü Dünya olarak adlandırılan bölgelerde postmodern süreçler ile ilgili olarak ne türden gelişmeler yaşanmaktadır sorusu, bu bölgelerin gerçek anlamda çeşitlilik içerisinde yer aldıkları için bir sorunsal haline dönüştürülebilir. Özellikle “Aydınlanma karşıtı görüşler, anti-modern tavırlar, fundamentalist yerli maneviyata dönüş, bilim karşıtı duygular, modern teknoloji karşıtı” tavırların bu bölgelerde ilgiyle karşılanması onları her ne kadar çeşitlilik içerisinde yer almasına olanak tanısa da, güç ilişkisi bağlamında bu türden bir durumun sahlılığı tartışılabilir (Rosenau 1998: 246). Üçüncü Dünya’daki postmodernizm algılayışı, bu noktada, çokkültürlülük taleplerinin de meşru bir dayanağı haline gelebilmektedir. Zira Üçüncü Dünya’daki postmodernistler “modernle eş anlamlı olan Batı düşüncelerinin kendi yerli, özgün kültürlerinin saflığı üzerinde yozlaştırıcı bir etkide bulunduğunu düşünürler... Artık kaybedilmiş olan kendi ilk(el) geleneklerinden değerli ve kutsal olan her şeyi yeniden ele geçirmekten, sömürgeci güçlerin talep ettiği her şeyi reddetmekten ve onlarca yıllık Batı emperyalizminin olumsuzlayıp harap ettiği her şeyi geri almaktan söz ederler” (Rosenau 1998: 246). Bu ve benzeri ifadeleri Üçüncü Dünya özelinde algılamamak gerekir. Amerika’daki siyahların üniversitelerde eğitim müfredatına yönelik eleştirilerinde de bu türden bir saiki gözlemlemek mümkündür. Postmodernizmin modernini alt etmenin bir yolu olarak geçmişin hatırlanmasını teşvik etmesi olgusu ile ortaya çıkan şey, “geçmişin çoğaltılması ve gelenekselciliğin basit bir yeniden olumlanması değil, niteliksel olarak yeni ve farklı bir şeydir. Bu bazen modern olanla akıldışı olanın tutarsız bir birleşimini alır” (Rosenau 1998: 247) ve bazı durumlarda da ahlaki sorunlar yaratabilir; kadınların sünnet edilmesi isteminin meşru sayılması örneğinde olduğu gibi. Ancak postmodern durum, “meşruyetler yitiminden söz etmektedir. Bu da ulus-devletin ve Refah Devletinin krizlerini beraberinde getirmektedir. 1990’ların başında başlayan mikro-milliyetçilikler ve ulus-devletlerin parçalanma ve bölünme halleri, Berlin Duvarı ve SSCB sonrası bir yeni siyasi haritalanmayı bize gösterdi; ancak bu durum, milliyetçiliklerin sonu olarak göstermedi kendini... Bosna krizi, İsrail ve Filistin krizi gibi, İkiz Kuleler ve Pentagon sonrası ‘medeniyetler çatışması’ şeklinde yeniden güncellenen dünyanın ‘antagonizmatik’ vaziyetinin çatışmacı ruhu devam ettikçe, ‘kimliksizleşme’ meselesinin önemini koruduğu” (Akay 2002: 75) da bir gerçekliktir. Bunlar bir anlamda “atalara gönderimde bulunan köklere doğru giden modern özneye ait kimliklerimiz olarak bizi aynı zamanda çatışmalara bağlayan sabitliklerimiz gibi durmaktadır” (Akay 2002: 75). Zira, “farklılıklar üzerine kurulu olan ‘çokluk’ durumu, Marksist ikili toplumsallığı olduğu kadar, Parsonsçu birlik sosyolojisini de tanıyamamaktadır. Parçalanmış toplumun içinde ne ezen ve ezilenler ikili karşıtlıklar şeklinde çatallaşmakta ne de bütünleşebilmektedirler... İktidarda bulunmadığı gibi, belirli bir düzen içinde örgütlenmemiş kalabalıklar” olarak çokluk ile “bunlar arasındaki güç ilişkileri ‘çokluklar’ şeklindedir ve sabit değildir” (Akay 2002: 75).

Postmodernizm ve Çokkültürlülük

Burada bir tekrardan kaçınmamak gerekirse, postmodernizm Aydınlanma düşüncesinin hayat verdiği modernizmi eleştiri ile vücuda geldiği ifade edilebilir. Çünkü “Aydınlanmanın getirdiği soyut eşitlik kavramı, kendi zamanı için ilerici özellikler taşıyordu. Aydınlanmanın bireysel farklılıkları umursamayan kabalığı ve duygusal öznelliği akılcılıkla gizleyen vahşiliği, bireylere o zaman için siyasi pratik olarak, Prusyalı bir kontun oğlu oldukları için değil, sadece insan oldukları için eşit biçimde tanınma hakkı getiriyordu...günümüzün çoğu postmodernistinde olduğu gibi belki daha farklı sebeplerle de olsa evrensel insan eşitliği kavramı epeyce kuşkulu ve tehlikeli bir kavramdı. Köktenci aydınlanma açısından artık siz, kilisenin, aristokrasinin veya edebi çevrelerin bir üyesi olduğunuzdan dolayı değil, sadece bu insan türünün üyesi olduğunuz için, sesinizi çıkarma, başkaları tarafından tanınma ve dikkate alınma hakkına sahiptir” (Eagleton 2002: 205-206). Evrensel insan eşitliği kavramı gerek postmodernistler gerekse de çokkültürlülük taraftarları açısından aydınlanma ve modernizme karşı geliştirilen önemli bir eleştiri dayanağı haline gelmiştir. Çünkü evrensel insan eşitliği ve aynı zamanda evrensel yurttaşlık anlayışı “liberal-demokratik ulus-devletlerdeki üyeliği tanımlamak için gerekli olan hakların ve statülerin eşitliğini ifade eder: ‘herkes için yurttaşlık ve herkesin benzer yurttaş sıfatına sahip olması’” (Joppke 2001: 431). Herkesin ulus-devlet yapılanması içerisinde benzer haklara ve görevlere sahip olması ile evrensel yurttaşlık nitelemesi bir anlamda bir söz uzatımı haline getirilmektedir, çünkü bireysel hak ve statülerin reddi anlamındaki evrenselcilik gerçekte yurttaşlığın temelidir (Joppke 2001: 431). Evrensel insan hakları söylemi ile oluşturulan bireysel hak ve özgürlüklerin genel/büyük toplum içerisinde erimesi, bireysel hakların tanınmamasına kaynaklık etmektedir. Bu anlamda, postmodernistlerin bireysel farklılığı ve çeşitliliği vurgulaması, aynı zamanda çokkültürlülüğün farklılık söylemine de imkân tanımıştır. Çokkültürlülüğün söylemlerinden farklılıkların tanınması ya da eşitlik ve farklılıklarımızla bir arada yaşama imkânı, postmodernistlerin modern ve aynı zamanda Aydınlanma paradigmasına getirmiş olduğu eleştirilerle yakından bağlantılıdır. Modern ulus-devletin evrensel yurttaşlık metaforunda gözlenen ve onun tarihsel arka planıyla gün yüzüne çıkan bireylerin/toplulukların etnik, dinsel, dilsel ve kültürel eşitliğine yönelik vurgusu, gerek postmodernistler tarafından gerekse çokkültürlülüğü savunanlar tarafından olumsuzlanmıştır. Postmodern kültür, “her türlü dünya görüşü, değer, norm, düşünce ve sembollerin var olduğu ve dolayısıyla insanın seçme özgürlüğünün arttığı”nı vurgularken, bir anlamda modern ulus-devletin eşitlikçi toplum tasavvurunu da alt-üst etmeye çalışmaktadır (Loo & Reijen 2003: 265). Ancak “1500’lerden itibaren ortaya çıkışlarıyla birlikte, modern ulus-devletler yurttaşları arasındaki etnisite sınırlarını aşmak zorunda kalmış ve bunu ulusu bir süperetnosla dönüştürerek yapmıştır. Ulus, bu nedenle, hem eski etnik ayrımların önemini reddedişi ve bunları uzak ve karanlıkta kalmış devlet öncesi geçmişin bir mesafesi olarak göstermesiyle posetnik hem de ulusu yeni ve daha büyük bir etnos olarak gösterdiğinden süperetnos haline gelir... Ancak çoğu ulus-devlet bazı etnik grupları dâhil edip diğerlerini dışladıkları ve bazılarını imtiyaz tanıyıp diğerlerini marjinalleştirdikleri için bu projeyi tamamlamayı başaramadı. İşte tam da bu dışlama bazı halkları ‘azınlıklara’ dönüştürdü ve böylece ulus-devlet ve çokkültürlü proje arasındaki temel sorun ortaya çıktı” (Baumann 2006: 34-35). Ulus-devlet ile çokkültürlü proje arasında görülen bu türden bir sorun, postmodernistlerin özgürlükçü tavrı ile modernizm arasında görülen soruna da açıklık kazandırabilmektedir. Bu anlamda postmodernizm, “sadece çağdaş kültürün çok çeşitlilik arz eden bir yapıya sahip

olduğunu söylemekle kalmıyor, aynı zamanda bu çok çeşitliliğin ve çoğulculuğun olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmesini de öneriyor. ‘Tek biçimlilik terörü’nün altında ezilmektense postmodernistler gelecekte herkesin kendine özgü bir hikâyesi, düşünce biçimi ve tarzı olmasının daha iyi olacağına işaret ediyorlar” (Loo & Reijen 2003: 265).

Postmodernizmin siyaset anlayışında vurgulanan ve az öncede dile getirilen özgürleşme düşüncesinde özgürleşen/özgürleşecek olan hangi topluluklardır? sorusu azınlıklar ve aynı zamanda Edward Said’in Doğu nitelemesi ile Üçüncü Dünya’nın konumunu açıklamak için önemlidir. Üçüncü Dünya noktasında postmodernizmin “bütün o çeşitliliği ve müsamahakârlığı içinde geçmişe açıklayıcı bir gözle bakıp bugünü eklektik bir biçimde yeniden inşa etmeye” izin verirken, Doğu ve İslam coğrafyasında da aynı özellikler görülebilecek midir? Veya postmodernizmin modern Batı dünyasının dışında kalanlara yönelik onların düşünce, kültür ve inanç boyutunda söz hakkı verme gibi bir durumu/sorunsalı bulunmakta mıdır? Bu durumla bağlantılı bir başka soru ise; Batının bu coğrafyalar adına konuşma hakkı gerçek anlamda Batılı meta/büyük anlatıları ortadan kaldırmasıyla mı olanaklı hale bürünmekteydi? Batı’nın ötekileri sorunsallaştırma gibi bir derdi gerçekten var mı? Bu ve benzeri sorular bir dönem, ifade edilen coğrafyalarda neredeyse kutsanmış olan postmodernizmin ötekiye karşı bir özgürleşmeyi gerçekten içerip içermediğini anlamak ve açıklamak için belirli bir öneme haizdi. Zira postmodernizmin meta/büyük anlatıları kabul etmemesi/reddetmesi özelinden hareketle anılan coğrafyalardaki büyük anlatılara yönelik bir reddiyeyi de içermesi elden bile değildi. “Postmodernizm ister siyasi, ister toplumsal nitelikli olsun bütün küresel, her şeyi kapsayıcı dünya görüşlerine meydan okur. Marksizmi, Hıristiyanlığı, Faşizmi, Stalinizmi, liberal demokrasiyi, laik hümanizmi, feminizmi, İslam’ı ve modern bilimi aynı derekeye indirir ve bunların bütün sorunları önceden tahmin edip önceden belirlenmiş cevaplar veren söz merkezci, aşkın ve totalize edici üst-anlatılar olduklarını söyleyerek hepsini elinin tersiyle iter” (Rosenau 1998: 25). Tarihsel anlamda Said’in vurguladığı üzere Batı tarafından bir söylem olarak inşa edilen Doğu’nun sahip olduğu dinsel, kültürel ve toplumsal arka planlardaki mevcut yapının, burada, büyük anlatılar olarak kabul edilerek ve her soruya verebildikleri bir cevabı olduğu düşünülerek reddedilmesi durumu, farklı kültürlerin hangi özelliklerinin kabul edilebileceği sorusunu da ortaya koyar. Şu halde Doğu’nun sayılan niteliklerinden daha çok onun egzotikliği ve otantikliği postmodernizm için daha önemli kılınmaktadır. Ziyaüddin Serdar’ın vurguladığı üzere “postmodern yazılarda ve düşüncelerde yaygınlaştırılan, Batılı ve Batılı olmayan arasındaki fikir akışının eşit düzeyde olduğu ve bunun en kötü ihtimalle kültür zenginliğine en iyi ihtimalle kültür ve geleneklerin sentezine götüreceği iddiası, zandan ibarettir. Bununla birlikte kültürel fikir ve ürünlerin akışı, tıpkı mal ve eşya akışı gibi Batı’dan Üçüncü Dünya’ya doğru tek yönde gerçekleşmektedir. Hiç kimse evrensel sahnede Hintli Michael Jackson, Çinli Madonna, Malezyalı Arnold Schwarzenegger, Faslı Julia Roberts, Filipinli New Kids on the Block, Brezilyalı Shakespeare, Mısırlı Barbara Cartland, Tanzanyalı Cherris, Nijeryalı Dallas ve Şilili Wheels of Fortune ya da Çin operası, Urdu şiiri, Mısır tiyatrosu vs. göremez. Dünya tiyatrosu kesinlikle Batılı tiyatrodur; Batı’nın iktidarının, prestijinin ve denetiminin sahneye konulmasıdır. Arada sırada Batılı olmayan kişiler de bu sahnede görünseler de, bu onların egzotikliğinden ya da Batılı fikir ve ülkeleri benimsemelerinden ya da Batılı bir amaca hizmet etmelerindedir. Batılı olmayan kültürel eserler Batı’da görüldüğü zaman onlara karşı ya boş sembollermişçesine ya da etnik bir modaymışçasına davranılır” (Serdar 2001:

38-39). Serdar bu noktada Batıya eleştirel bir tavır takınan ender düşünürlerden biridir; onun diğer ayırıcı özelliği ise köken bakımından Batılı olmayan ancak Batılı kurumlarda yetişmiş bir birey olarak, bu kurumları yoğun bir eleştiriye tabi tutmuş olmasıdır. Ziyaüddin Serdar'ın postmodernizmin özgürleşmeci tavrının çokkültürlü bir ortam yaratmasına ilişkin de şüpheleri bulunmaktadır. Ona göre "çokkültürlülük ve çoğulculuk kandırmacasının örtüsünü açarak postmodernizmin, gerisinde sadece baskıcı ve adaletsiz ekonomik-kültürel yapı ve iktidarlar bıraktığını görmek gerekir. Tüm kültür ve gelenekleri tek bir alana indirgeyen postmodernizm, çokkültürlülük aldanması ve yanılması yaratır. Bizim aynı şehirde Çin, Türk, Hint ve Küba yemekleri yiyebiliyor olmamız çok kültürlü bir toplumda yaşıyor olduğumuz anlamına gelmez. Gerçek çokkültürlülük, eşit iktidar ve fırsat paylaşımına dayanır" (Serdar 2001: 8). Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. Bu husus ise Batı'yı topyekûn reddetme üzerine kurulu bir felsefenin ortaya çıkarılabilmesi olasılığıdır. Serdar postmodernizmi eleştirirken çıkış noktası olarak aldığı büyük anlatıların nihai analizde sıkıntılar yaratacağı vurgusu doğrudur; fakat ilerleyen aşamalarda totolojik bir olumsuzlamanın da olası vurguları ile postmodernizm eleştirisinin anlam ve içeriğinin kaçırılmış olacağı ihtimali de bulunmaktadır. Çokkültürlülük taraftarlarına göre- özellikle Taylor ve Kymlicka-eşit fırsat paylaşımının çokkültürlülük söylemi içerisinde yer alması gerektiği vurgulanmaktadır. Eşit iktidarın ise nasıl ve hangi yönde gerçekleştirilebileceği de hali hazırda çokkültürlülük tartışmaları arasında yer almaktadır. Bu anlamda Serdar'ın postmodernizme yönelik eleştirel tavrının çokkültürlülük ile ilgili yapılacak düz bir okumayla bile gerek fırsat eşitliği gerekse de iktidar paylaşımı noktalarında sorunsalların mevcut olduğu, ancak Batı'nın düşünsel, politik ve kültürel arka planları bağlamında bunları tartışabilir olmasının da büyük bir fırsat olduğu gözlerden kaçmaması gereken vurgular arasında yer almalıdır.

Sonuç

Çokkültürlülük teorik ve pratik anlamda farklılıklar sergileyebilen bir yapıya sahiptir. Teorik anlamda kavram, farklılıkların sahip olduğu dilse, dinsel ve kültürel aidiyetliklerinin "tanınması" üzerine kuruludur. Tarihsel anlamda çokkültürlülük düşüncesini uygulama alanına dahil edebilen Batılı ülkelerde farklı değerlendirmeler söz konusu olabilmektedir. Kıta Amerika'sındaki uygulamada var olan ulusal ve etnik azınlıkların farklılıklarının siyasi düzlemde sayılan aidiyetliklerinin tanınması üzerine odaklıyken, Kıta Avrupasında ise göçmenlerin farklılıkları ile ilgilidir. Ancak yine de kavram olarak çokkültürlülük farklılıkların tanınmasının diyalojik ilişki içerisinde gerçekleşmesini öngörmektedir. Kavramın tartışılmasını sağlayan bir takım sosyal, düşünsel ve siyasi etmenlerin olduğu sosyolojik bir gerçekliktir. Bu bağlamda kavramın düşünsel anlamda tartışılabilir olmasındaki ana etmenlerden biri ve en önemlisi postmodernizmdir. Postmodern düşüncenin temel sayıtlılarının çokkültürlülük kavramının teorik anlamda anlaşılabilir kılınmasında etkin bir role sahip bulunmaktadır. Özellikle postmodernizmin siyaset ile ilişki düzeyi içerisinde ele alınan iktidar ve iktidar yapıları odaklı eleştirileri ile yerel özelliklerin kendilerini büyük toplum içerisinde gösterebilmesi, ötekinin özel alandan daha çok toplumsal alanda görünür hale getirilebilmesi vb. noktalarda önemli bir aşamayı teşkil etmektedir. Ancak yine de sonuç olarak postmodernizmin Batı'nın Aydınlanmadan kökenlenen ve modern düşüncenin oluşmasında katkıları görülen meta/büyük anlatıların eleştirisi ile başlayan ve siyaset ayağıyla da özellikle Marksizm, Sosyalizm ve liberalizm gibi politik

formasyonları ve pratikleri kritize eden, bireylerin, grupların, toplulukların özgürleşmeleri ve yine bireysel kimliklerin ön plana çıkarılmasını, bireysel/topluluksal farklılıkların kabulü ve tanınması, bu farklılıkların eğitsel kodlar içerisinde dile getirilişi üzerine vurguları ile ön plana çıkan söylemsel arka planları çokkültürlülük tartışmalarına kaynaklık etmiştir.

Kaynaklar

- AKAY A. (2002) "Yapısalcılık Sonrasına Yeniden Bir Bakış", *Doğu-Batı Dergisi*, Y. 5, S. 19, (Temmuz 2002), ss. 65-78.
- BAUMAN Z. (2002) "Modernite Postmodernite ve Etik", çev. Aytaç Yıldız, *Doğu-Batı Dergisi*, Y. 5, S. 19, (Temmuz 2002), ss. 51-61.
- BAUMANN G. (2006) *Çokkültürlülük Bilmecesi*, çev. Işıl Demirakin, Ankara: Dost Kitabevi.
- DOYTCHEVA, M. (2009) *Çokkültürlülük*, çev. Tuba Akıncılar Onmuş, İstanbul: İletişim Yayınları.
- EAGLETON T. (2002) "Beş Çeşit Aynılık ve Farklılık", çev. M. Ali Soruklu, *Doğu-Batı Dergisi*, Y. 5, S. 19, (Temmuz 2002), ss. 203-208.
- GELLNER E. (1994) *Postmodernizm, İslam ve Us*, çev. Bülent Peker, Ankara: Ümit Yayınları.
- HELER, A. - FEHER F. (1993) *Postmodern Politik Durum*, çev. Şükrü Argın, Ankara: Öteki Yayınları.
- HOLLINGER R. (2005) *Postmodernizm ve Sosyal Bilimler*, çev. Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- JOPKE C. (2001) "Multicultural Citizenship: A Critique", *Arch.Europ.Sociol.*, XLII, 2, pp. 431-447.
- KALE N. (2002) "Modernizmden Postmodernist Söylemlere Doğru", *Doğu-Batı Dergisi*, Y. 5, S. 19, (Temmuz 2002), ss. 29-49.
- LOO Hans Van Der; REIJEN Williem Van (2003) *Modernleşmenin Paradoksları*, çev. Kadir Canatan, İstanbul: İnsan Yayınları.
- MURPHY J. W. (2000) *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- ROSENAU P. M. (1998) *Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri*, çev. Tuncay Birkan, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- RYAN M. (1999) "Postmodern Siyaset", *Modernite versus Postmodernite*, der. Mehmet Küçük, Ankara: Vadi Yayınları.
- SAID E. (1998) *Oryantalizm*, çev. Nezih Uzel, İstanbul: İrfan Yayınevi.
- SERDAR Z. (2001) *Postmodernizm ve Öteki: Batı Kültürünün Yeni Emperyalizmi*, çev. Gökçe Kaçmaz, İstanbul: Söylem Yayınları.
- WEST D. (1998) *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, çev. Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yayınları.